

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ערב ש"ק פרשת שמות תשפ"ד

הרב **מרדכי אלון שליט"א**

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני הדלקת הנרות וציאת השבת:

ירושלים - 16:14 | 17:29

תל אביב - 16:28 | 17:30

חיפה - 16:17 | 17:28

טבריה ומגדל - 16:24 | 17:27

באר שבע - 16:32 | 17:32

ויעש להם פתים

הרבי מליובאוויטש זיע"א מבאר שאין הגיון מבחינת הפשט שהיו שתי מיילדות בלבד לכל האוכלוסיה היהודית שהיתה אז במצרים. אם היו יולדות "ששה בכרס אחת", וגם בלי להיזדרש לכך אלא לפי פשט הפסוק - "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד" - ברור שהיו צריכים הרבה יותר משתי נשים מיילדות! אלא ששתי המיילדות הללו היו ככל הנראה "ראשי האיגוד המקצועי של המיילדות העבריות במצרים", מעין "יו"ר ההסתדרות", והשמות שלהן מבטאים את מהותן ולכן חשוב לדעת מי הן, ואם כך ההיגיון הפשוט יותר שהן אכן יוכבד ומרים כי עליהן תדבר התורה בעוד כמה פסוקים - "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" - היא יוכבד, ועל מרים בלי ששמה יוזכר במפורש בשלב הזה, שהיא מגיבורות הפרשה.²

בתי לוי כהונה ומלכות

עכשיו ממשיכה התורה ואומרת -

וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְמִילֵדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מְדוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחֲיִין אֶת-הַיְלָדִים. וַתֹּאמְרֵן הַמִּילֵדֹת אֶל-פְּרֹעָה כִּי לֹא כְנֻשִׁים הַמִּצְרַיִת הַעֲבֵרִית כִּי-חַיֹּת הֵנָּה בְּטָרִם תִּבּוֹא אֵלֵהֶן הַמִּילֵדֹת וַיִּלְדוּ. (שם י"ח-י"ט)

זה מה שהן אמרו לפרעה, אבל בפועל -

וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לְמִילֵדֹת וַיִּרְבּוּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ מְאֹד. וַיְהִי כִי-יִרְאוּ הַמִּילֵדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם פְּתִימִים. (שם כ"א)

כלומר בזכותן של שתי המיילדות הללו העם התרבה, והקב"ה היטיב להן "ויעש להם בתים". כלומר, מה שהביא את המיילדות לצאת נגד הנחיותיו של פרעה היא יראת האלוקים שלהן, והשכר על זה הוא הבתים [ואני מרגיש שגם היום, אם אנחנו צריכים מישהו שיחזיר אותנו כעת, במלחמה שלנו, לפוקוס הנכון - אלו רק הנשים, הן האימהות של כולנו].

גם כדי להבין מהם בדיוק הבתים האלה ואיך הם שכר על פעולן של המיילדות, אנחנו נזקקים לרש"י -

אנחנו נכנסים השבוע לחומש חדש, לספר הגלות והגאולה - ובעז"ה מתפללים שיתקיים גם בנו ספר הגאולה בגאולה שלמה עלינו ועל כל ישראל בקרוב ממש. ננסה להיכנס הפעם לסוגיה שיש בה גם ללמוד את דרכו של רש"י וגם לעסוק בליבונה של אגדה מופלאה בחז"ל שנראית תמוהה.¹

מרד הנשים

עם תחילתה של הפרשה, פרעה החדש "אשר לא ידע את יוסף" גוזר את גזרותיו הראשונות. אחרי המיסים שהוא מטיל על בני ישראל, קורא מלך מצרים למיילדות העבריות -

... אֲשֶׁר שֵׁם הָאִחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה. וַיֹּאמֶר בְּיַלְדֹכֶן אֶת-הַעֲבָרִיּוֹת וְרֵאִיתֶן עַל-הָאֲבָנִים אִם-בֶּן הוּא וְהַמְתֶּן אֹתוֹ וְאִם-בַּת הוּא וְחַיָּה. וַתִּירָאן הַמִּילֵדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כְאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחֲיִין אֶת-הַיְלָדִים. (שמות א', ט"ו-י"ז)

יראת האלוקים היא דבר מאד משמעותי כאן והתורה אף תחזור על הנקודה הזו בהמשך. בינתיים אנחנו מבינים שיראת האלוקים היא שגורמת למיילדות שלא לקיים את פקודתו של פרעה. זוהי בעם ההתקוממות הראשונה בממלכה הזו, ואגב זה מדהים שאלו הן נשים שמובילות אותה.

רק נעיר, רש"י אומר בפשוטו של מקרא כי -

שפרה. זו יוכבד, על שם שמשפרת את הולד. פועה. זו מרים על שם שפועה ומדברת והוגה לולד, כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה (סוטה יא:). **פועה**. לשון צעקה, כמו כילודה אפעה (ישעי' מב, יד). (רש"י שם)

וצריך לשאול למה רש"י חושב שאכן זה פשוטו של מקרא, שפרה ופועה הן יוכבד ומרים, ולא שתי נשים אחרות? (אמנם אין זו הסוגיה העיקרית שלנו הפעם אך חשוב להבין את זה). אגב, זו בכלל מחלוקת בחז"ל ויש הסוברים שהיו אלו כלה וחמותה, כלומר יוכבד ואלישבע, לימים אשת אהרן, אחות נחשון בן עמינדב. הנפקא מינה בזה תהיה בפסוקים לאחר מכן שכתוב "ויעש להן בתים" - על איזה בתים מדובר, ולהלן.

² ארבע נשים גיבורות מוזכרות בפרשה שלנו - יוכבד, מרים בת פרעה וציפורה.

¹ גדולי עולם עסקו לאורך כל הדורות ואף כתבו ספרים שלמים לביאור האגדות של חז"ל. המהר"ל למשל כתב את ספרו "באר הגולה" - לבאר את המדרשים התמוהים של מדרשי חז"ל.

סיום המדרש הוא במשפט קשה, שמלמד אותנו קצת גם על מינו, שיש כל מיני אנשים שמופתעים למה הילדים של אויבינו מתנהגים גם הם בשנאה ואכזריות כלפינו ושותפים לאלומות - המחבלים הגדולים פחות גרועים, ע"פ המדרש, מהמחבלים הקטנים. השועלים הקטנים הם המחבלים את הכרמים, את "כרם ישראל". הילדים המצריים הקטנים היה להם מין 'ספורט' כזה ללכת לחפש בכי של תינוקות יהודיים כדי שיזרקו אותם ליאור, ואף על פי כן אומר המדרש - "וכרמנו סמדר", כלומר אנחנו נשארנו והפצנו ריח טוב בעולם.

הזכרנו את שני הפירושים הללו כדי להראות שרש"י לא בחר בהם, למרות שייטכן וע"פ הפשט הם קלים יותר, אלא בחר לבאר שעשיית הבתים הוא מתן שכר למרים ויובד, בתי מלכות וכהונה.

תורה וחכמה

נתמקד בבתי המלכות של מרים, שרש"י ממש 'מתקש' לבאר כך. נסביר; המדרש רבה במקום הולך אף הוא בשיטת הפירוש של רש"י, אבל הוא הרבה יותר פשוט לכאורה. נניח ששפרה ופועה הן אכן יובד ומרים (ולא יובד ואלישבע), מהו שכר הייראה שלהן?

מהו שכר הייראה? תורה. לפי שיראה יוכבד מפני הקדוש ברוך הוא, העמיד ממנה משה שכתוב בו (שמות ב, ב) 'כי טוב הוא, ונתנה התורה על ידו שנקראת (משלי ד, ב) 'לקח טוב'. ונקראת על שמו שנאמר (מלאכי ג, כב) 'זכרו תורת משה עבדי'. ומרים, יצא ממנה בצלאל שהיה מלא חכמה דכתיב (שמות לא, ג) 'ואמלא אתו רוח אלהים וגו' ועשה ארון לתורה שנקראת טוב, הרי וייטב אלהים למיילדת... (שמו"ר, א', ט"ז)

בהמשך נראה שחור הוא בנה של מרים, בנו הוא אורי ובצלאל בנו היה מי שהקים את המשכן. כלומר גם המדרש הזה לומד שהמיילדות היו יובד ומרים אבל הוא לא לומד כאן את ענין המלכות שרש"י הביא כפשוטו של מקרא, אלא שהבית הראשון הוא משה שממנו ניתנה התורה, והוא בנה של יובד, והבית השני הוא בצלאל, נינה של מרים, שעשה בית לתורה, את המשכן.

לכאורה זה פשוט יותר מפני שאנחנו יודעים שב'מלכות' הכוונה היא לדוד המלך, משבט יהודה, ואיך לומד את זה רש"י שזה בא ממרים? וגם למה חשוב לו לציין את זה פה?

רש"י חוזר על הרעיון הזה לפחות עוד פעמיים בחומש שמות; חור מופיע בפעם הראשונה בשמו בפרשת בשלח,³ במלחמת עמלק, כאשר משה עולה ויושב על הגבעה בעוד יהושע חולש את עמו לפי חרב, ושם כתוב -

ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן והור עליו ראש הגבעה. (שם י"ז, י')

ויעש להם בתים. בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים - 'ויבן את בית ה' ואת בית המלך'. כהונה ולויה מיוכבד, ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה. (שם)

הפירוש הזה של רש"י ממשיך בכך את שיטתו לעיל שהיו אלו יובד ומרים. יש ראשונים שטוענים שהמיילדות הללו כלל לא היו יהודיות והן נקראו "המיילדות העבריות" כי זה היה התפקיד שלהן - ליילד את העבריות, וכמו בת פרעה שלא היתה יהודיה ובהמשך הפרשה נראה שגם היא יצאה נגד אביה.

שועלים קטנים מחבלים

שאלה ראשונה שנשאל היא - איפה ראינו שממרים יצאה מלכות? נדבר על כך בהמשך.

שני פרשנים אחרים מבארים את הדברים באופן אחר מרש"י, ועל פניו מה שהן אומרים נראים יותר כ-"פשוטו של מקרא" מרש"י. לפי הרשב"ם, כלל לא מדובר כאן על שכר אלא - כאשר פרעה ראה שיש כאן תנועה של יראת אלוקים וזוהי תנועה מסוכנת בשבילו, הפיכה פוטנציאלית שממש מסכנת אותו, הוא עשה להן בתים -

ויעש להם בתים. לשמרם, פן ילכו לעבריות היולדות... (רשב"ם, שם)

כלומר פרעה אסר את אותן מיילדות, הוא כלא אותן בבית הסוהר כדי שלא ילכו יותר את העבריות. ראיתי מי שטוען שהקושי בפירושו של הרשב"ם הוא שאם כן היה צריך להיות כתוב "ויעש להן בתים", ל' נקבה, ולא "להם" כפי שכתוב ובו הכוונה היא לאותה תנועה מסוכנת.

פירוש אחר מדהים המובא במדרש לקח טוב ובילקוט שמעוני, שרש"י הכיר אך בחר להתעלם ממנו, אומר -

כיון שראה פרעה שהיו המיילדות חומלות את בני ישראל, צמד ותיקן בתים למצריים להיות שכנים לישראל, כיון שנולד בן לישראל הן מרגישים בהם, שהרי התינוק בוכה, וכיון שהתינוק בוכה תינוק של מצרי שכינו בוכה, והן מרגישיין ונוטליין אותו וזורקין אותו ליאור, עליהם אמר שלמה 'אחזו לנו שועלים שועלים קטנים' (שה"ש ב טו), שעלים כתוב, שהיו זורקין אותם למים, כענין שנאמר 'מי מדד בשעלו מים' (ישעיה מ יב), ואעפ"כ 'וכרמנו סמדר' (שה"ש ב טו). (מדרש לקח טוב, שם)

הפירוש המזעזע הזה אף מסביר את הסמיכות לפסוק שבא אחריו -

ויצו פרעה לכל-עמו לאמר כל-הבן הילוד היארה תשליכהו וכל-הבת תחיון. (שם כ"ב)

כלומר הוא בנה בתים למצרים בצמוד לבתי היהודים, וציווה אותם להאזין, לחפש ולהשליך ליאור את התינוקות היהודיים של השכנים שלהם!

³ אגב, גם מרים תופיע בשמה רק בפרשת בשלח, ואילו אצלנו בפרשה היא מופיעה רק כאחותו של משה.

במדבר ועמה הנה אנכי היום ברחמי ושמינים שנה. (יהושע י"ד, י')

מצד שני, מרים היתה אז בת שמונים ושבע!⁵ אבל זה לא נגמר בזה - חור בנו הוא כבר סבא של בצלאל בהקמת המשכן באותה תקופה (בניסן בשנה השניה לצאת ישראל ממצרים), כלומר צריך להיות שכלב התחתן עם מרים באיזשהו שלב בתוך התופת של מצרים כשהוא היה ילד. רש"י בדברי הימים ע"פ חז"ל מביא שכלב היה בן שמונה כשנולד חור ומרים היתה כבת חמישים ושתיים אז. חתונה מעניינת ומוזרה... חור מוליד את אורי כשהיה גם הוא בן שמונה, ואורי גם הוא בן שמונה בהולידו את בצלאל, שהיה בן שלש עשרה בהקמת המשכן! יש כאן דבר משונה מאד - כלב הוא בעלה של מרים ואביו של חור, ורש"י עוד לא הסביר לנו מאיפה הגיע לפה דוד, אבל הוא לא מוותר לנו אלא מתקשש "ויעש להם בתים" אלו בתי מלכות ממרים, תוך שהוא אפילו לא אומר "ורבותינו דרשו" וכיו"ב, אלא כפשוטו של מקרא, כלומר - 'אם לא הבנת את זה לא הבנת את הפשט'!

בן חצרון או בן יפונה?

רש"י מפנה בשני הפסוקים לגמרא במסכת סוטה, ולפני שניכנס אליה, נראה את הכתוב בדברי הימים, שם מתוארים בני יהודה -

ותמר פלתו ילדה לו את-פרץ ואת-פרץ ואת-נרח כל-בני יהודה חמשה. בני-פרץ חצרון וחמול... ובני חצרון אשר נולד לו את-ירחמאל ואת-רם ואת-כלובי. ורם הוליד את-עמינדב ועמינדב הוליד את-נחשון נשיא בני יהודה. ונחשון הוליד את-שלמא ושלמא הוליד את-בעז. ובעז הוליד את-עובד ועובד הוליד את-ישוי. ואישוי הוליד את-בכרו את-אליאב ואבינדב השני ושמעא השלישי. נתנאל הרביעי רדי החמישי. אצם הששי דויד השבעי. (דבה"א, ב', ד' ט"ו)

זוהי השושלת שיצאה מיהודה ועד לדוד. מיד לאחר מכן ממשיך הכתוב ומתאר שושלת מקבילה -

וכלב בן-חצרון הוליד את-עזובא אשה ואת-יריעות ואלה בניה... ישר ושוכב וארדון. (שם י"ח)

כלב בן חצרון? והלוא אנחנו מכירים את כלב בן יפונה! מיד נראה ששמו האמיתי היה חצרון אבל הוא מכונה 'בן יפונה', כי הוא פנה מעצת מרגלים. אנחנו נראה שיש לו כל מיני שמות שבאים לתאר את ייחודיותו. זה שיהושע לא נפל בעצת מרגלים זה היה דבר גדול, אבל די ברור. סוף סוף משה רבנו התפלל עליו, הוא היה עוזרו האישי של משה רבנו כל השנים, ואילו ההפתעה הגדולה היה כלב, ולכן הוא נקרא "בן יפונה" כרעיון - שפינה את לבו מעצת המרגלים. כשיעקב אבינו ראה את הקב"ה פנים אל פנים הוא קרא למקום "פניאל", כלומר

⁵ משה ביציאת המצרים היה כידוע בן שמונים (נפטר בן מאה ועשרים שנה בתום ארבעים שנה מאז שיצאו ממצרים) ומרים היתה גדולה ממנו בשש שנים.

ושם מבאר רש"י -

חור. בנה של מרים היה, וכלב בעלה.

כלומר מרים התחתנה עם כלב, וחור הוא בנם. רש"י חוזר על הדבר הזה בסוף פרשת משפטים, כאשר עלה משה להר עם יהושע והשאייר למטה עם אהרן וחור, ואמר להם -

ואליהזקנים אמר שבוילנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מיבעל דברים יגש אליהם. (שם כ"ד, י"ד)

ושם אומר רש"י את הדברים מפורשות פעם נוספת -

חור. בנה של מרים היה, ואביו כלב בן יפנה, שנאמר: 'ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור' (דה"א ב, יט) אפרת זו מרים, כדאיתא בסוטה (י"א-י"ב:).

כל מפרשי רש"י שואלים עליו מדוע הוא חוזר על הדברים פעם שניה. על כל פנים, יוצא שכלב הוא סבא-רבא של בצלאל.⁴ כלומר, כדי להגיע לאותם "בתי מלכות" שרש"י הביא אצלנו בפרשה כשכר שעשה הקב"ה לפועה שהיא מרים, אנחנו חייבים להגיע למדרש הזה שמרים התחתנה עם כלב, שהוא משבט יהודה. ועדיין צריכים להבין איך זה קשור לדוד, ואף מוכח שבאמת זה לא קשור אליו - כי בסוף מגילת רות, המקרא מספר לנו את השושלת ממנה צמח דוד, והיא איננה קשורה לכלב!

ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את-חצרון. וחצרון הוליד את-רם ורם הוליד את-עמינדב. ועמינדב הוליד את-נחשון ונחשון הוליד את-שלמא. ושלמא הוליד את-בעז ובעז הוליד את-עובד. ועובד הוליד את-ישוי וישוי הוליד את-דוד. (חות"ד, י"ח-כ"ב)

כלב לא מופיע בשושלת הזו, ועוד מעט נראה שכלב הוא אח לשושלת הזו, אבל הוא איננו ממנה. אך למה, רש"י, אתה בכלל צריך את המדרש הזה? מדוע לא הסתפקת בדברי חז"ל הפשוטים יותר שהבאנו לעיל, שהבתים הם תורה וכהונה?

היום נעסוק קצת ב"משפחולוגיה", ולשם כך בואו נפתח את ספר דברי הימים ואת הגמרא בסוטה שמביאה את המדרש הזה ונצלול לתוך סוגיה מרתקת ומסובכת מאד, לא קשה ללימוד אלא שההבנה שלה קשה. נסביר;

אבא בן שמונה, אמא בת חמישים ושתיים

אמרנו שכלב הוא בעלה של מרים, אבל צריך לשים לב לגילאים. כלב היה אחד מהמרגלים שיצאו לתור את הארץ בשנה השניה לצאת ישראל ממצרים ושם הוא היה בן ארבעים שנה. לומדים את זה מכך שכארבעים וחמש שנה מאוחר מכן, לאחר הכניסה לארץ הוא אומר ליהושע את הדברים האלה -

ועמה הנה החיה ה' | אותי פאשר דבר זה ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' אתי הדבר הזה אל-משה אשר-הלך ישראל

⁴ כלב הוא אביו של חור שהוא אביו של אורי שהוא אביו של בצלאל.

קנו הוא דכתיב 'וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב' (שופטים א, יג)? אמר רבא חורגו דקנו הוה, דיקא נמי דכתיב 'הקניזי' (יהושע יד, ו) ש"מ. 'עזובה' זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה? שהכל עזובה מתחילתה (שם י"א-י"ב).

עזובה, חולנית ומסכנה שהפכה לוורד

נכון, היא היתה אחות אהרן ומשה, הבת של עמרם, והיא הצילה את משה.

תמיד אנחנו מדברים על כך שהיא זו שפתחה בתופים ובמחולות בקריעת ים סוף, והיא זו שהשגיחה על משה והיא זו דיברה במשה ובזכותה הברא ושברקי דרבי אליעזר אומרים חז"ל שבארה של מרים עתידה ללכת איתנו עד לתחיית המתים, עד לעתיד לבוא והיא זו שתרפא את כל החולים - אבל בתחילתה, אומרים חז"ל, היא היתה עזובה ומסביר שם רש"י

שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה נמי חלאה ועזובה שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה. (שם ברש"י)

היא היתה חולה, מסכנה, אומללה והיא נשארה רווקה מבוגרת עד גיל חמישים ושנים או שלש בתוך השואה המצרית הנוראה. אחותם של משה ואהרן! ואז כלב בן חצרון שבאופן נפשי הוא כבר 'יפונה', במהותו הוא כזה - וזה שנים עוד לפני המרגלים וחסאם -

הוליד והלא מינסב הוה נסיב לה? [כלומר למה כתוב שהוא הוליד? הרי הוא התחתן איתה, עם מרים!] א"ר יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה [הוא הוציא אותה מהמקום הקודם שלה והפך אותה למשהו אחר לגמרי]. 'יריעות' [איזה מין שם זה יריעות? אלא -] שהיו פניה דומין ליריעות [ומבאר שם רש"י - "בלי תואר אדמומית דמחמת חוליה היתה ירקרקת (רש"י) שבעין יעקב לעז: 'ירקרקת' פלד"א, שפירושו: חיוורת!]] 'זאלה בניה' אל תקרי בניה אלא בוגיה [כלומר אין אלו הבנים שלה אלא זהו כלב שבנה אותה, והוא מכונה גם בשמות הבאים -] 'ישר' שישר את עצמו [הוא לא טעה עם המרגלים אלא ישר את עצמו] 'שובב' ששייב את יצרו [עי"ש ברש"י שמבאר שייב ל" בת השובבה", שעשה תשובה ומרד בעצת המרגלים] 'וארדון' שרדה את יצרו. ואיכא דאמרי [שארדון זה השם שלה, של מרים מפני ש-] על שהיו פניה דומין לורד [שאחרי שהיתה חיוורת כמו קיר היא הפכה ליפה ואדמונית כמו ורד]. 'ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה' (דברי הימים א ד, ה) - אשחור זה כלב [כלומר הכל אלו פסוקים שבאים לתאר את כלב שהוא אבי אבי אמו של דוד המלך], ולמה נקרא שמו אשחור שהושחור פניו בתעניות, 'אבי' - שנעשה לה כאב, 'תקוע' - שתקע את לבו לאביו שבשמים. 'היו שתי נשים' נעשה מרים כשתי נשים... בתחילה חלאה

'פינתי את המקום, פילשתי וצינטרתי אותו מכל הלכלוך כדי שהאל יוכל להופיע שם'.

רק נראה את הפסוקים הבאים -

ותמת עזובה ויקח-לו כלב את-אפרת ותלד-לו את-חור. וחור הוליד את-אורי ואורי הוליד את-בצלאל. (שם י"ט-כ')

בכל מקרה מובא כאן לכאורה שכלב נשא את אפרת, שהיא מרים כפי שרש"י מביא לעיל, אחרי שהיתה לו אשה ראשונה אחרת בשם עזובה, אבל בפסוק הקודם כתוב שהוא "הוליד את עזובה!" - אז צריך להבין האם היא בתו או אשתו? וגם - איזה מן שם זה 'עזובה'? מי קורא לבת שלו בשם הזה?

דוד האפרתי

בפרק ד' שם בהמשך, מופיע דבר מוזר ומענין נוסף לגבי בניו של כלב -

ובני כלב בן-יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנו... ואשתו היהודה ילדה את-ירד אבי גדור ואת-חבר אבי שוכו ואת-יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת-פרעה אשר לקח מרד. (שם ט"ו-י"ח)

כאן הוא נקרא כלב בן יפונה, ושהיתה לו אשה נוספת - בתיה בת פרעה! ובסוף הפסוק הוא נקרא דווקא מרד, וחז"ל מסבירים שהוא נקרא כך כיוון שהוא מרד בעצת המרגלים, ואכן היו לו שתי נשים וכל השמות שמוזכרים כאן כבניה הם כינויי שמותיו של משה רבנו, שהכתוב מעלה עליו כאילו היא היתה אמו, כיון שגדל אצלה. יוצא מזה דבר מענין - כלב לוקח לאשה בגיל שמונה את מרים שאמורה להיות בת לפחות חמישים ושתיים, ובנוסף הוא לוקח את בתיה בת פרעה שלכאורה אף מבוגרת ממרים.⁶ חתיכת סיפור!

עכשיו נראה את דברי חז"ל שמבארים באופן בלתי יאמן מי היא עזובה, מי היא אפרת ועוד, וזה המקור של רש"י -

זויה כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתיים. רב ושמואל - חד אמר בתי כהונה ולויה וחד אמר בתי מלכות. מאן דאמר בתי כהונה ולויה אהרן ומשה, ומאן דאמר בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי דכתיב (דברי הימים א ב, יט) 'ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור' וכתוב (שמואל א יז, יב) 'ודוד בן איש אפרתי' וגו'. (סוטה י"א:)

בדרך כלל מסבירים שדוד נקרא אפרתי כי הוא מבית לחם, אבל קשה - היום אנחנו קוראים לישוב היהודי שם אפרת, ומה הקשר לזמן ההוא? חז"ל מסבירים פה שאפרת היא מרים ודוד שבא ממנה נקרא 'אפרתי' על שמה. הגמרא ממשיכה -

יוכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון בן חצרון' (דברי הימים א ב, יח), 'בן יפנה' (במדבר יג, ו) הוא בן שפנה מעצת מרגלים, ואכתי בן

⁶ שהרי מרים כשהיתה בת שש עמדה על הסוף להשגיח על התיבה בה היה משה ואז ירדה בת פרעה עם נערותיה לרחוץ ביאור ומושה אותו. מן הסתם היא היתה קצת יותר מבוגרת.

בא - יהודה וכלתו, מואביה גויה. אבל כעת בא רש"י ואומר לנו - עכשיו באנו לספר על האמא הגדולה של המלכות, מרים. דוד לא נקרא "התמרי" או "הרותי", אלא "דוד האפרתי" על שם אפרת, היא מרים. משם באה כל הפריה והרבייה של ישראל. מרים שהיתה אחות אהרן ומשה, מצילתו של משה, היתה מתחילתה עזובה, חולנית, לבנה כמו קיר. חז"ל אומרים שהחולי שבה היה בגלל שבהייתה ילדה היא נצטרעה, וזה פירוש הפסוק "ותמת עזובה" - כי המצורע נמשל למת. היא לא היתה מצורעת רק בגיל שמונים ושמונה בעקבות דבריה על משה, אלא כבר כילדה דבק בה החולי הזה. אהרן קפץ ונבהל מזה, וייתכן שבא אל משה שכלל לא ידע ממה שהיה לה בהיותה ילדה כי הוא לא גדל במצרים עם המשפחה אלא במדין אחרי שנאלץ לברוח בעקבות הריגת המצרי, ואומר לו - 'לא, לא, לא, אני לא יכול לראות את זה שוב. תציל אותה!', ומשה מתפלל עליה - "אל נא רפא נא לה".

כמו לב אחרי צינטור

חז"ל מסבירים שאף אחד לא רצה להתקרב למרים, לעזובה, למרות שהיא היתה בתו של גדול הדור ואחותם של משה ואהרן, עד שבא ילד בן שמונה ונשא אותה לאשה לשם שמיים והוא הוליד ובנה אותה, והפך אותה מחלאלה לנערה, והוא ולקח את 'יריעות' שהיתה לבנה כמו קיר והפך אותה ליפה כמו ורד, וכך היא היתה נערה בת ששים ושבעים ושמונים - ומזה באה מלכות ומזה בא דוד המלך. יראת אלוקים מסביר רש"י היא הכח להילחם בפרעה. נגדיר את זה במילים שלנו של היום - עם יראת אלוקים אפשר לחסל את היימח שמו הזה ואת האחרים, אפשר להציל את הילדים מפרעה, אבל כל זה רק ההתחלה. עם היראת אלוקים אפשר לייצר את המטרה האמיתית של כל הלחימה, ולהביא את המלך האמיתי - את מלך המשיח. ומהי יראת אלוקים? חלאלה שנעשתה נערה. מצורעת שנחשבה כמתה והיתה עזובה - וישר ושיבב החזיר את פניה להיות ורד, שושנה.

על מלך המשיח כתוב בחז"ל שהוא מצורע⁸, והנה אימו הראשונה, מרים, היתה מצורעת עוד כשהיתה ילדה, ושם בתוך השואה במצרים מגיע כלב בן יפונה שמורד בכל המציאות החיצונית. הוא בא ומלמד להתעלם מרחשי הרקע - "ויהס כלב את העם אל משה" (במדבר י"ג, ל'), שקט. כל מה שאתם רואים, כל הנפלים ובני הענק, כל 'היראליה' שלכם, כל עצות המרגלים והדיונים המתוחכמים באולפנים - שקט! הוא היה "בן יפונה", פינה את עצמו מחטא המרגלים ופנה לאביו שבשמיים. הוא היה פנואל.

לב שמפנים אותו הוא לב אחרי צינטור, והוא נקי ומפונה מכל דבר אחר. משם יכול לצאת בצלאל - שבצל אל היה וראה איך להקים את המשכן. האם גם אנחנו ציירנו בדמיונו שכאשר עלה משה רבנו להר סיני ומינה את אהרן וחור שיוור לוקנים

ולבסוף נערה [חלאלה], מסביר רש"י, שהיתה חולה, ולבסוף שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פנים כנערה]. (שם)

אז הסברנו את כלב ואת מרים אבל איך מסבירים את דוד המלך פה? שהרי דוד בא רם ומעמידב, ואם כלב הוא בנו של חצרון הרי שהוא מאחיו של רם ולא מהשושלת, אלא המפרשים מסבירים פלא פלאות, שבתו של כלב או אולי נכדתו, התחתנה עם בנו או נכדו של רם או של עמינדב ואז יוצא שכלב הוא סבא של דוד מצד אחד ורם ועמינדב הם הסבים מהצד השני, וכולם הם צאצאיו של יהודה.

זה פלא פלאות, זה לימוד מוזר של גמרא מוזרה, ואת הכל נתחיל בשאלה אחת פשוטה - האם רש"י חייב ללמוד את הדרשה הזו? הרי יש כל כך הרבה אופציות אחרות ללמוד את הפסוק הזה של "ויעש להם בתים" כפי שראינו ברשב"ם, או כפי שמובא במדרש לקח טוב, ואם אתה מתעקש על בתי כהונה ולויה - תבאר שזה בצלאל, כבר שם המדרש נשמע מוזר שילד בן שמונה התחתן עם אשה בת חמישים ושש, וגם שם צריכים להידחק לפרש על חור ואורי ובצלאל שבונה את המשכן, אז למה להידחק עוד ולומר שזה מלכות ודוד המלך?!

יראת אלוקים

הארכנו עד כה בשביל להגיע לנקודה האחת והיא פלא פלאות. רש"י רוצה ללמד אותנו את הסוד של העולם. יראת אלוקים זהו הקוד של הגלות וזה הקוד של הגאולה וזהו הקוד של הניצחון את פרעה, של היציאה מהגלות ושל להגיע למשיח. יראת אלוקים. נסביר;

"הייחוס" של פרעה היה בכך שהוא "לא ידע את יוסף" (שמות א', ח'), ויוסף, אם משהו היה מאפיין אותו זה היה "ירא אלוקים" - "את האלהים אני ירא" (בראשית מ"ב, י"ח). כך הוא מוסיף ואומר לאחים בסוף ספר בראשית - "התחת אלהים אני" (שם נ', י"ט). יראת אלוקים. יראת אלוקים היא הכח לחיות במקום, בתודעה שאתה באלוקות, ואלו הן מדרגות על גבי מדרגות כשרק משיח יביא את המדרגה העליונה בזה.

משה רבנו, שלפי דברי חז"ל הנ"ל, הוא בנו החורג של כלב!⁷ גם הוא יבוא ויגיד לנו שהמסקנה של כל העולם היא -

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מְעַמְּךָ כִּי אִם-לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... (דברים י', י"ב)

מה המסקנה של עקדת יצחק? מתי יאמר הקב"ה לאברהם "אל תשלח את ידך אל הנער"? מתי יוכל העולם להתחיל לפעול? רק כאשר -

...כִּי | עַתָּה יְדַעְתִּי כִּי-יְרָא אֱלֹהִים אֲתָה... (בראשית כ"ב, י"ב)

עכשיו נבין מה רוצים פה חז"ל ומה רוצה רש"י. כולם מכירים את הסיפורים הגדולים על מרים המנהיגה, מרים הענקית. כולם גם יודעים לספר שדוד במלך בא מתמר ומרות המואביה, דמויות עוצמתיות, מקומות קשים ומורכבים שדווקא משם הוא

⁸ "ורבנן אמרי חיוורא דבי רבי שמו" (סנהדרין צ"ח:) - מצורע של בית רבי (רש"י, שם).

⁷ כי בתיה בת פרעה שהעלה עליה הכתוב כאילו משה הוא בנה, היתה נשואה כפי שראינו לכלב.

כאלוקות, הכל יתהפך לאלוקות. ומי הכוח שגילה את זה? פועה המיילדת, הילדה הקטנה, שהייתה יראה את האלוקים וגילתה שבאשר אתה ירא את האלוקים אבל באמת, הרי לא רק שאין עולם,¹⁰ לא רק אתה יכול להתרומם ולהתקדש ולהעלות את הדברים ולרכב על החומר כמו הכהנים, אלא שאתה יכול להקים בתי מלוכה. וגם אם את עזובה, חלאה ויריעות - הרי כאשר את מתחברת עם 'בן יפונה' הרי את נבנית להיות נערה ו-ורד ומרים.

שלשה פירושים למרים

חשבתי לעצמי מה מקור השם מרים, ומצאתי בו שלש פירושים, שלשה שלבים. האחד מלשון "וימררו את חייהם" (שמות א', י"ד). מר, מרירות. זה היה החלק הראשון של חיייה - עזובה, חלאה, ובלי המרירות הזו וההתמודדות עמה, ומי שלא אכל מרור ומי שלא אמר "פסח מצה ומרור" לא יצא ידי חובתו בכלל, כלומר למרות שזה שלב קשה ולא נעים אסור לוותר עליו. המשמעות השניה שבמרים היא לשון מרי, מרידה. היא המורדת הראשונה. היא עומדת בראש תנועת המרד בפרעה. אך גם זה אינו סוף הסיפור, אין זו מטרת העל של הלחימה אלא יש לשם מרים משמעות שלישית - לשון הרמה, להרים. להתגלות על החיים.

שלב ראשון הוא לחבוש את החמור, שלב שני הוא לרכב עליו ושלב שליש - להתגלות עליו.

אכן רש"י יכול היה להסתפק בפירושים האחרים ל-"ויעש להם בתים" אבל הוא הבין שאין זה פשוטו של מקרא, כי כל מגמת הסיפור היא אחת - איך ירדנו למצרים על מנת שתתקיים בנו ברית בין הבתרים ונצא ברכוש גדול ויופיע מתוך כל זה מלך המשיח.¹¹ ולכן אומר לנו רש"י - 'תאמצו את דברי חז"ל על מרים ותפנימו שדוד הוא אפרתי'. העזובה שנעשתה אפרת, החלאה שנעשתה נערה, היריעות שנעשתה לוורד, ודע שביראת האלוקים לא רק שאפשר למרוד בפרעה אלא מתוך פרעה אפשר להרים את העולם כולו ולהופיע את מלך המשיח. שמזכה בעז"ה לבתי כהונה ולוויה ומלכות, ולמקדש שיעמוד על תילו, ושהקב"ה יפסיק להיות מפונה מביתו ומנחלתו, "וּפְתָאֵם יְבֹא אֶל הַיְכָלֹ הָאֵדוֹן" (מלאכי ג', א') ומשיח בן דוד יבוא ויגאלנו בב"א.

השיעור מוקדש לזכות עם ישראל, יושבי הארץ וחוציה לה,
לחצלות ושמירת חיילי צה"ל, לחשבת החטופים מחרה בשלום.
 ולהשבת כל הנפלים לקבר ישראל
 לע"נ **כל הנפלים על קידוש ח' באירועי המלחמה** ולע"נ
אליהו בן ויראן ז"ל, חנה בת ליפא ז"ל, מירון משה בן אלן ז"ל
 ולהבייל
לרפואת כל הפצועים והחולים ובתוכם בנימין בן שושנה, עמרם בן
אידיה חיה, שרה בת קלרה, כרמל מרדכי בן טל שרה
 וליווג הגון **ליעל רחל בת אריאל אסתר** תחי'
להקדשת שיעורים ניתן לפנות בחודעת וואטסאפ לענטאל - 054-7500516

¹⁰ שזהו תפקיד הלוויה, כפי שהלווים הרגו בחרב את החוטאים ומגלים שאפשר לנצח. גבורה.
¹¹ וכפי שרש"י מסביר את העיט והפגרים בברית בין הבתרים - "רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחים אותו מן השמים, עד שיבוא מלך המשיח". (בראשית ט"ו, י"א)

בינתיים מה לעשות, שאהרן היה אז כבן שמונים חמש ואילו חור היה פחות מבן שלושים?

שלשה שלבים בחמור

מעבשיו נבין את ששאלנו, מדוע רש"י מביא את הפירוש הזה גם במלחמת עמלק וגם בפרשת משפטים - כי בפרשת בשלח מתחוללת מלחמת עמלק, שהיא תחילת המלכות,⁹ והתומכים בידיו של משה במלחמתו את עמלק הם הכהונה מפה והמלכות מפה. על הגבעה יושבים הכהונה והמלכות והלוויה. וכשעולה משה אל האלוקים הוא משאיר לעם את הכהונה ואת המלכות. ע"פ חז"ל, ורש"י מביא את זה בחטא העגל (שמות ל"ב, ה'), העם הרג את חור כי הוא התנגד לעשיית העגל, ובעקבות זה הקב"ה כועס ורוצה להשמיד את עם ישראל כי - 'אתם מבינים שלפגוע בחור זה להרוג את מלך המשיח!?', בכוח הגדול של מלך המשיח?

כשמשה חוזר ממדין למצרים עם ציפורה אשתו ובניו, כתוב -
וַיִּקַּח מִלֶּשָׁה אֶת-אֲשֶׁתוֹ וַאֲת-בָנָיו וַיֵּרָכְבּוּ עַל-הַחֲמֹר וַיֵּשֶׁב אֶרְצָה מִצְרַיִם וַיִּקַּח מִלֶּשָׁה אֶת-מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ. (שמות ד', כ')

רש"י מברך במקום -

על החמור. חמור המיוחד, הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק, והוא שעתידי מלך המשיח להגלות עליו, שנאמר **עני ורוכב על חמור** (זכריה ט, ט). (שם)

בתורת החסידות מוסבר שהחמור הוא החומריות של העולם, הוא המציאות, הוא עצת המרגלים, החמור הוא 'נפילים בני ענק', הוא 'כתבנו לענייני פרשנו', זה החומר, הריאליזם. אברהם אבינו התחיל את המהפכה בעולם בכך שגילה שיש הקב"ה בעולם. הפעולה הגדולה שלו היתה שהוא 'חבש את החמור' - הוא הכניס את החומר שבעולם לפרופורציות, אבל זה רק השלב הראשון. משה רבנו הוריד לנו את התורה והקים את המשכן, כלומר הוא לא רק חבש את החמור אלא רכב והרכיב אותנו על החמור. הוא לקח את כל החומר והפך אותו למשרת את הרוח, ממש כמו במשכן, שם בצלאל לקח את כל הכסף והזהב וכו' והפך אותם לכלים לעבודת ה'. השלב השלישי, והוא תפקידו של המשיח, הוא שהוא יתגלה על החמור - הוא לא רק יחבוש אותו או ירכב עליו אלא הוא יגלה שהחמור עצמו הוא רק מיסוך, עשן. החומר עצמו יכול להופיע

⁹ ע"י ברמב"ם - "שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך שנאמר "שום תשים עליך מלל" (דברים יז, טו) ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט) ולבנות להם בית הבחירה שנאמר "לשכנו תדרשו, ובאת שמה" (דברים יב, ה) (ה"ל מלכים א', א')